

Ewa Danowska

Tarnowska Szkoła Wyższa Akademia Nauk Stosowanych
ORCID 0000-0002-3273-4020

Jacek Biskupski, *Trzeźwość warunkiem dobrobytu. Propagowanie wstrzeźliwości od alkoholu na łamach czasopism abstynenckich Drugiej Rzeczypospolitej*, Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Kalisz 2024, 268 s., ISBN 978-83-66777-43-9

Książka Jacka Biskupskiego doskonale wpisuje się w nurt badań prasoznawczych podejmowanych w ostatnich latach, dotyczących kwestii uzależnień¹. W tym wypadku Autor wziął jednak pod uwagę tylko kwestię alkoholizmu, poruszaną na łamach określonej prasy w okresie Drugiej Rzeczypospolitej, opatrując swe opracowanie trafnym i „chwytnym” tytułem *Trzeźwość warunkiem dobrobytu*. Jak można przeczytać we *Wstępie*, do zainteresowania się problematyką wstrzeźliwości od alkoholu w Polsce w okresie międzywojennym zainspirowała Jacka Biskupskiego wydana w 2016 roku książka ks. Bogusława Głodowskiego pt. *O ruchu trzeźwościowym w diecezji chełmińskiej w latach 1848-1939*².

Jacek Biskupski we *Wstępie* w przekonujący sposób zachęcił do lektury, przedstawiając cel książki, zarys problematyki, stan badań, główne wątki i kolejno podejmowane zagadnienia. Publikacja obejmuje cztery rozdziały, podzielone (z wyjątkiem pierwszego) na podrozdziały. Autor w logiczny i przemyślany sposób zaprezentował podjętą problematykę.

Trudno szczegółowo przedstawić wszystkie wątki podjęte przez Autora, który na łamach tej publikacji udowodnił, że jest wnikliwym i rzetelnym badaczem oraz znawcą podjętej tematyki, określonej w tytule. Znawczynią prasy abstynenckiej oraz historii uzależnień jest również recenzentka wydawnicza książki

¹ Zob. np. I. Krasińska, *Polskojęzyczne czasopisma abstynenckie w latach 1843-1914*, Kraków 2018.

² B. Głodowski, *O ruchu trzeźwościowym w diecezji chełmińskiej w latach 1848-1939*, Gdańsk 2016.

Jacka Biskupskiego – Izabela Krasieńska, na której publikacje Autor często się powołuje. Podkreślić należy też znajomość literatury – źródeł i opracowań oraz rzetelne udokumentowanie książki przez Autora.

Rozdział pierwszy zawiera zarys problematyki czasopiśmiennictwa abstynenckiego w Polsce w okresie międzywojennym. Przedstawione zostały, i słusznie, tylko najbardziej znaczące tytuły prasowe z tego segmentu³, ich twórcy, okres ukazywania się oraz zarys podejmowanych na ich łamach tematów. Jak trafnie zauważył Autor po dokonaniu dogłębnej analizy zawartości treściowej wiodących pism abstynenckich okresu międzywojennego: „[...] problematyka alkoholizmu była istotnym zagadnieniem nie tylko społecznym, ale także pedagogicznym, prawnym, medycznym i religijnym”⁴.

Zagadnienia związane z ruchem trzeźwościowym zostały przez Autora szczegółowo rozwinięte w rozdziale drugim, zatytułowanym *Alkoholizm w Polsce w latach 1918-1939 w świetle czasopism abstynenckich*. Jak wynika z lektury tego rozdziału, na łamach poddanych analizie pism zajmowano się przyczynami i wieloaspektowymi skutkami alkoholizmu, omawiano skalę zjawiska alkoholizmu oraz je badano. Autor ukazał, że w prasie abstynenckiej edytowanej w Polsce w okresie międzywojennym toczył się szeroko zakrojony dyskurs nad alkoholizmem na wielu płaszczyznach: medycznej, prawnej, ekonomicznej, pedagogicznej; był to więc dyskurs ogólnospołeczny.

Przedstawiwszy powyżej wymienione kwestie, Autor przeszedł w rozdziale trzecim, zatytułowanym *Przeciwdziałanie alkoholizmowi w Drugiej Rzeczypospolitej na łamach analizowanych czasopism*, do przedstawienia sposobów radzenia sobie z problemem alkoholizmu. Omówił działalność administracji państwowej i samorządowej, m.in. w zakresie zakładowego leczenia alkoholików w placówkach w Gościejewie, Świacku i innych. Skupił się na inicjatywach podejmowanych przez Kościół katolicki w zakresie przeciwdziałania plądze alkoholizmu. Wspomniał tutaj m.in. o I Międzynarodowym Katolickim Kongresie Przeciwalkoholowym w Warszawie w 1937 roku, a szerzej omówił działalność Związku Księży Abstynentów, Związku Bractw Wstrzemięźliwości i Katolickiego Związku Abstynentów. W rozdziale tym, a jest to najobszerniejszy fragment książki, i w mojej ocenie najwartościowszy, Jacek Biskupski przedstawił ponadto działania społeczno-oświatowe różnych instytucji i organizacji społecznych w przeciwdziałaniu szkodliwemu zjawisku alkoholizmu. Warto wskazać, że w recenzowanym opracowaniu czytelnik może znaleźć interesujące informacje, np. na temat: Polskiego Towarzystwa Walki z Alkoholizmem „Trzeźwość”, Polskiej Ligii Przeciwalkoholowej, Związku Akademików

³ „A.L.K. Miesięcznik informacyjno-organizacyjny Abstynenckiej Ligi Kolejowców” (1938-1939), „Młodzież Abstynencka” (1927-1931), „Młodzież Błękitna” (1928-1929), „Nauczyciel Abstynent” (1929), „Przyjaciel Trzeźwości” (1928-1938), „Świt” (1922-1930, 1932, 1934-1939), „Trzeźwość” (1928-1932, 1934-1939), „Walka z Alkoholizmem” (1913, 1925, 1927, 1931, 1935), „Wiadomości Abstynenckie” (1925-1926).

⁴ J. Biskupski, *Trzeźwość warunkiem dobrobytu. Propagowanie wstrzemięźliwości od alkoholu na łamach czasopism abstynenckich Drugiej Rzeczypospolitej*, Kalisz 2024, s. 38.

Abstynentów lub Wileńskiego Towarzystwa Walki z Alkoholizmem i Innymi Nałogami „Mens”. Niektóre z organizacji antyalkoholowych zaprezentowanych przez Jacka Biskupskiego znalazły się już wcześniej w orbicie zainteresowań innych badaczy (prasoznawców, historyków, pedagogów). Należą do nich: Abstynencka Liga Kolejowców⁵, Związek Nauczycieli Abstynentów⁶ czy Centrala Abstynenckich Kół Młodzieży⁷. W tych fragmentach książki Jacka Biskupskiego znalazły się też informacje o Polskich Kongresach Przeciwalkoholowych, organizowanych w latach 1919-1931 w: Warszawie, Poznaniu, Katowicach, Lublinie, Wilnie i Krakowie; XXI Międzynarodowym Kongresie Przeciwalkoholowym w Warszawie w 1937 roku oraz o Sejmikach Przeciwalkoholowych odbywających się w Poznaniu w latach 1929-1939.

Interesujący jest również ostatni, czwarty rozdział, w którym zostały zaprezentowane sylwetki propagatorów trzeźwości, czyli osób walczących z alkoholizmem. Ich badania i dokonania przedstawiane były na łamach prasy abstynenckiej edytowanej w okresie międzywojennym. Oni także reprezentowali Polskę na międzynarodowych kongresach przeciwalkoholowych. Byli to głównie duchowni, pedagodzy oraz lekarze. Spośród duchownych zaangażowanych w ruch trzeźwościowy Autor nakreślił sylwetki i dokonania prymasa Augusta Hlonda oraz księży: Władysława Padacza, Tadeusza Gałdyńskiego, Kazimierza Niesiołowskiego i Mieczysława Kuznowicza. Wśród pedagogów, którym ruch trzeźwościowy i w tym kontekście troska o dobro młodzieży wiele zawdzięczają, Autor wskazał na: Andrzeja Wojtkowskiego, Artura Emila Seelieba, Bronisława Duchowicza oraz Romanę Dediową. Lekarze stanowili grupę zawodową zwracającą uwagę szczególnie na zdrowotne skutki nadmiernego spożywania alkoholu. Wśród nich był: Paweł Gantkowski⁸, Witold Chodźko i Rafał Radziwiłłowicz.

W tekście publikacji znajdują się celnie dobrane cytaty, umiejętnie wkomponowane w tok narracji, ubarwiające i podkreślające jej zawartość merytoryczną.

Bibliografia jest prawidłowo zestawiona, wykaz poszczególnych pozycji logiczny i przejrzysty. Obejmuje akta (poprawnie akty) prawne i źródła drukowane. W drugiej jej części: *Czasopisma wydane do 1939* (w ramach ujednoczenia powinno być: *Czasopisma wydane do 1939 roku*), słusznie dokonany został podział na prasę abstynencką i pozostałe tytuły⁹. Trzecia część *Bibliografii* to: *Opraco-*

⁵ Zob. R. Bednarz-Grzybek, I. Krasieńska, P. Sławiński, *Abstynencka Liga Kolejowców w latach 1929-1939*, „Medycyna Nowożytna” 2014, z. 2, s. 101-126.

⁶ Zob. I. Krasieńska, *Działalność Związku Nauczycieli Abstynentów w latach 1924-1939*, w: *W kręgu dawnych i współczesnych teorii wychowania. Uczeń – szkoła – nauczyciel*, pod red. K. Dormus i R. Słęczki, Kraków 2012, s. 492-505.

⁷ I. Krasieńska, *Wydawnictwa periodyczne Centrali Abstynenckiej Kół Młodzieży (1925-1931)*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2021, z. 4, s. 73-86.

⁸ Pisała o nim także Izabela Krasieńska. Zob. I. Krasieńska, *Paweł Gantkowski jako działacz trzeźwościowy (1905-1938)*, „Poznańskie Zeszyty Humanistyczne” 2014, nr 3, s. 9-26, http://www.pomost.net.pl/tom_23/krasinska.pdf, [dostęp: 24 września 2019].

⁹ Warto nadmienić, że oprócz prasy abstynenckiej Autor korzystał również z wielu różnych periodyków edytowanych w okresie międzywojennym, np.: „Ateneum Kapłańskie”, „Głos Narodu”, „Goniec Częstochowski”, „Goniec Wielkopolski”, „Goniec Śląski”, „Kronika Diecezji San-

wania do 1945 roku, a czwarta: *Opracowania wydane po roku 1945*. Na końcu zestawienia bibliograficznego zostały podane *Źródła internetowe*.

Zaletę, jak i znaczącą wartość dokumentacyjną mają *Aneksy* zamieszczone na końcu książki. Należy jednak zwrócić uwagę, że w *Wykazie aneksów* (s. 220) wyszczególnionych zostało osiem dokumentów. Istotnie, czytelnik może zapoznać się z kolejnymi tekstami: *Projekt konwencji międzynarodowej dotyczącej zwalczania alkoholizmu z 1937 roku*, *Statut Katolickiego Związku Abstynentów*, *Statut Polskiej Ligi Przeciwalkoholowej*, *Statut Filareckiego Związku Elsów*, *Statut Abstynenckiej Ligi Kolejowców*, *Ustawa monopolowa i akta wykonawcze i zmieniające*. Na tym teksty załączników się kończą (s. 221-268). Natomiast *Wykaz aneksów* przewiduje ponadto załącznik numer 7: *Ustawa ograniczająca spożycie alkoholu i akta wykonawcze i zmieniające* oraz numer 8: *Ustawa łagodząca ograniczenia w sprzedaży, podawaniu i spożywaniu napojów alkoholowych, akta wykonawcze i zmieniające*. Niestety w opracowaniu Jacka Biskupskiego brakuje dwóch ostatnich załączników. Spowodowane zostało to zapewne roztargnieniem bądź niedopatrzeniem Autora lub niezbyt wnikliwą redakcją.

Na końcu opracowania znajduje się również *Wykaz tabel* oraz *Wykaz fotografii*. Należy zaznaczyć, że wszystkie fotografie w liczbie 24 zostały właściwie wkomponowane w tekst, zgodnie z podejmowanym tematem i tokiem narracji.

Pomimo usterek redakcyjnych, jak również stylistycznych i interpunkcyjnych książka Jacka Biskupskiego *Trzeźwość warunkiem dobrobytu. Propagowanie wstrzemięźliwości od alkoholu na łamach czasopism abstynenckich Drugiej Rzeczypospolitej* jest warta polecenia.

Powinni ją docenić badacze zajmujący się historią prasy, ale także zainteresowani zjawiskiem alkoholizmu: historycy, historycy wychowania, socjologowie czy historycy medycyny.

Książkę Jacka Biskupskiego można nazwać wartościową pozycją na rynku wydawniczym opracowań naukowych. Niestety, nie zawsze staranna redakcja oraz brak indeksu osobowego należy zaliczyć do jej znaczących mankamentów.

Bibliografia:

- Bednarz-Grzybek Renata, Krasińska Izabela, Sławiński Piotr, *Abstynencka Liga Kolejowców w latach 1929-1939*, „Medycyna Nowożytna” 2014, z. 2, s. 101-126.
- Biskupski Jacek, *Trzeźwość warunkiem dobrobytu. Propagowanie wstrzemięźliwości od alkoholu na łamach czasopism abstynenckich Drugiej Rzeczypospolitej*, Kalisz 2024.
- Głodowski Bogusław, *O ruchu trzeźwościowym w diecezji chełmińskiej w latach 1848-1939*, Gdańsk 2016.
- Krasińska Izabela, *Działalność Związku Nauczycieli Abstynentów w latach 1924-1939*, w: *W kręgu dawnych i współczesnych teorii wychowania. Uczeń – szkoła – nauczyciel*, pod red. Katarzyny Dormus i Ryszarda Ślęczki, Kraków 2012, s. 492-505.

domierskiej”, „Kurier Poznański”, „Miesięcznik Kościelny”, „Młody Hufiec”, „Nowa Reforma”, „Nowiny Lekarskie”, „Opiekun Społeczny”, „Orędownik”, „Przegląd Tygodniowy”, „Przewodnik Katolicki”, „Ruch Charytatywny”, „Siewca Prawdy”, „Wychowanie Fizyczne”, „Wiadomości Kościelne” i inne.

Kraśńska Izabela, *Paweł Gantkowski jako działacz trzeźwościowy (1905-1938)*, „Poznańskie Zeszyty Humanistyczne” 2014, nr 3, s. 9-26, http://www.pomost.net.pl/tom_23/krasinska.

Kraśńska Izabela, *Polskojęzyczne czasopisma abstynenckie w latach 1843-1914*, Kraków 2018.

Kraśńska Izabela, *Wydawnictwa periodyczne Centrali Abstynenckiej Kół Młodzieży (1925-1931)*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2021, z. 4, s. 73-86.

Data zgłoszenia tekstu: 04.09.2024

Data akceptacji tekstu: 11.09.2024

